

Vještice u hrvatskim predajama

Tešić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2010

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:362899>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-01-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Preddiplomski studij Hrvatskog i engleskog jezika
i književnosti
Ivana Tešić

**Vještice u hrvatskim predajama:
Zločin i kazna**

Završni rad iz Usmene književnosti

Mentor: Izv.prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 4.listopada 2010.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Vještice.....	3
2.1. Tko su vještice?.....	3
2.2. O podrijetlu i nastanku vještica.....	5
2.3. Vještički rituali.....	5
2.4. Progoni vještica prema odredbama <i>Malleus Meleficaruma</i>	7
3. Masovni procesi	8
3.1. Zločin	8
3.2. Skrivene namjere.....	10
4. Postupak suđenja vješticama u svijetu.....	11
5. Progoni vještica u Hrvatskoj.....	14
5.1. Proces protiv vještica u Varaždinskoj županiji.....	15
5.2. Tijek sudskog postupka.....	17
5.3. Tortura.....	18
5.4. Presuda.....	20
6. Progoni na selu.....	21
7. Zaključak.....	23
8. Literatura.....	24

1.Uvod

Književnost, filmovi, stručna i ostala literatura često se bave temama vezanima uz vještičarenje, magiju, demone, njihovu ulogu u društvu. Neki tekstovi i slike koje dopiru do nas ponekad graniče sa znanstvenom fantastikom, dok se neki drugi podaci nastoje bazirati na činjenicama i sa znanstvene strane prikazati ovaj univerzalni fenomen prisutan u svim kulturama.

No jedno je zajedničko, a to je da su progoni vještica jedno su od najmračnijih razdoblja ljudske povijesti. Riječ je o jedinstvenoj, ali ipak veoma složenoj pojavi koja je trajala gotovo četiri stoljeća te u tom razdoblju zahvatila veliki dio tadašnjeg svijeta i za sobom ostavila veliki trag u svim društvenim slojevima i strukturama. Problemi vezani uz pitanja jesu li vještice povezane s antičkim poganskim kultom ili je pak riječ o nasljednicima heretika još su uvijek neriješeni. Razlog zbog kojeg je nekada nastajala panika na spomen «zlih» vještica dolazi iz pučkih vjerovanja. Taj fenomen Crkva je još više rasplamsavala nastojeći u doba prodora racionalizma održati svoju moć.

Kao rezultat Crkava postaje začetnikom produžetka tog fenomena kojeg danas poznajemo kao inkviziciju i sebe stavlja na čelo borbe protiv vještica te imenuje glavnim «zaštitnikom» naroda. No istina je sasvim drukčija, pa tako stotine tisuća nevinih žrtava postaju samo jednom od posljedica zločina počinjenih u tom razdoblju. Cijela inkvizicija uzima toliko maha, pa time i sama sumnja da se netko bavi vraćanjem bila je dovoljna da bude spaljen na lomači. Iako se za vrhunac inkvizicije uzima 15.st., opčinjenost vješticama i magijom u Hrvatskoj ne jenjava do 18.st. što dokazuju i brojni zabilježeni slučajevi hereze.

Kroz prizmu današnjeg modernijeg pogleda na društvene, a osobito religiozne fenomene poput inkvizicije, neminovno je zaključiti da se ispod praznovjerja, neobrazovanosti naroda i tobožnje nepogrešivosti crkvenih poglavara skrivaju dublje, pa i zle namjere. Takve namjere isključivo ekonomskog materijalnog karaktera vješto su se skrivale pod krinkom „Božjih ljudi“ za koje se vjerovalo da su bezuvjetno i milosrdno pokušavali spasiti svoje bližnje od zla. Koristeći se svojim manipulativnim sposobnostima, svećenici i inkvizitori pronašli su plodno tlo među neukim narodom te propagandom sijali strah od takozvanih vještica i vještaca koje su predstavljali kao Sotonine sluge. Takvo stanje koristili su mnogi koji su se htjeli domoći boljeg komada zemlje ili se pak ljubomorno osvetiti susjedu zbog boljeg uroda. Upravo zbog objektivnih pogleda na fenomen inkvizicije, inspirirana

naslovom romana velikog Dostojevskog, otvaram temu zločina i kazne u vrijeme progona vještica. Postoje li zbilja vještice ili su one samo posljedica ljubomore i gramzljivosti? Je li strah najbolje sredstvo manipulacije ili Sotona zbilja šalje svoje namjesnike i pomagače? Da bi shvatili za koji su zločin okrivljene, postoji li on uopće i kakva je kazna za njega, trebamo krenuti od samog početka i osvrnuti se na progone u svijetu, ali i u samoj Hrvatskoj.

2.VJEŠTICE

2.1. Tko su vještice?

Za početak dovoljno je reći da su vještice oduvijek bile zamišljane kao simboli zla i tajanstvenog čije su moći smatrane posljedicom ugovora s Đavlom, koji im je u zamjenu za vjernost dao da s ljudima čine što im je volja. Strah i nelagoda koje izaziva i sama pomisao na vještice, uvelike se temelje na srednjovjekovnim crkvenim stavovima koji su se propagandno širili diljem svijeta.

Čini se nevjerovatnim činjenica da istu onu proročicu koju su prije tisuću godina slavili i smatrali uzvišenom, sada love i spaljuju. Za razliku od proročica iz antike, vještica ne pretkazuje sudbinu, već je stvara. Tisućama godina ona je bila jedini liječnik puka, pa ju je stoga većina smatrala vilom, a rijetko tko vješticom. Da bi shvatili tko su zaista vještice i zašto dolazi do njihovih progona, trebamo se najprije upoznati sa stanjem koje je vladalo u društvu opterećenom vjerovanjem u njihovu moć, ali i s karakteristikama društva u kojem se prakticira magija i čarobnjaštvo. To je bilo vrijeme izrazite statičnosti i neizvjesnosti u kojem je nizak položaj žene u zajednici bio posebno naglašen. Mnogi su skloni tvrdnji da je u srednjem i ranom novom vijeku, punom nepravdi, samovolje i strahota, vještica proizvod očajnog naroda koji traži izlaz iz moralnih i fizičkih nedaća. Koliku su stvarnu «opasnost» tadašnjem poretku predstavljale vještice, svjedoči okrutnost kazni koje su vršene nad njima.

Ljudi su u usmenoj predaji opisivali vanjštinu i izgled vještica sukladno njihovomu duhovnom stanju. Pa tako, budući da su im pripisivane nadnaravne odnosno demonske moći, njihova vanjština je također bila opisivana kao mračna i zastrašujuća. Višćice su najčešće bile zle, ružne, starije žene, neprirodnog ponašanja i izgleda. Prema predajama vjerovalo se da su vještice nastale od onih žena koje su kao djevojke bile more ili im je tijekom svog života na neki drugi način sam vrag dodijelio nadnaravne moći, najčešće činom prodaje duše. Danju bi živjele običnim, svakodnevnim životom, kao i svaka žena, a u sumrak bi se preobrazile i pretvarale u neku životinju. Najčešće u onu koja leti, kao npr.leptir, pa se tako i dan-danas u našem narodu za leptira održao naziv višćica ili višća. Govorilo se da žene-vještice nisu bile svjesne svog stanja, pa tako mnoge od njih nisu ni znale da su upravo one vještice.

Kod njih je prevladavao izuzetan strah i zazor od svega što je simboliziralo sveto i božje, pa tako ukoliko bi se netko slučajno zatekao u blizini mjesta njihova sastanka, bilo je

dovoljno prekriziti se i spomenuti Božje ime i one bi se razbježale, a njihov pohod, te večeri bi propao. Vještice su zapravo bile najaktivnije u vrijeme poklada. Tada bi napadale ljude, a često i malu djecu. Zbog toga su se u to vrijeme muškarci, u strahu da ne postanu njihove žrtve, pokušavali zaštititi na razne načine. Neki bi grudi mazali češnjakom, dok bi drugi prije vješali vijence luka kraj ulaznih vrata ili na koje drugo vidno mjesto zbog vjerovanja da ih luk odbija i oduzima im vještičje moći.

Vjerovalo se također da vještice mogu i jednostavnim pogledom nauditi čovjeku, te da uzimaju kravama mlijeko koje kasnije postaje loše i nekvalitetno za jelo i preradu u sir. U slučaju da netko posumnja da nekoj kravi vještica muze mlijeko, što se najčešće zaključivalo prema kvaliteti mlijeka, ljudi su nastojali što prije riješiti se takve krave. Govorilo se da su vještice rado seljanima uništavale ljetinu te da su često pile vino iz bačava, a onda te iste punile vodom.

„Kad bi se u sumrak žene-vještice spremale poletjeti od kuće, mazale bi se nekom tajanstvenom mašću i izgovarale samo njima -čarobne riječi: «Ni o trn, ni o grm, već na pometeno guvno». To iz razloga da ih demonske sile odnesu točno tamo gdje su naumile, a ne u kakvu šikaru ili trnje. Ako bi u sumrak ili uvečer u kuću, slučajno, uletio kakav leptir, ukućani su ga nastojali što prije uhvatiti, istjerati van ili pak ubiti, jer se vjerovalo da je to posjet, upravo, neke vještice, koja je došla izvidjeti situaciju i pripremiti teren za svoj posjet. Ako ga uhvate, potrgaju mu krila, tako da više ne može letjeti, bace ga vani govoreći: 'Dođi sutra dat ću ti soli'. Ako bi kojim slučajem drugo jutro kakva starija mještanka prva navratila u tu kuću, odmah bi se posumnjalo da je upravo ona sinoćnja vještica koja ih je posjetila.“¹

Sumnja u čaranje uvijek bi padala na starije žene jer se vjerovalo da djevojke i mlađe žene ne mogu biti vještice. Smatralo se da se vještice može najlakše prepoznati po tome što bi se u crkvi, za vrijeme prikazivanja tijela i krvi Kristove, okrenule od oltara prema izlaznim vratima crkve. Unatoč svemu, ipak je vladalo uvjerenje da se vještice mogu vratiti normalnom životu i s vremenom izgubiti svoje demonske moći ukoliko bi se istinski pokajale, odnosno ispovjedile, te ostatak svoga života posvetile pomaganju drugih ljudi i molitvi. Također se vjerovalo da bi vještica ostavila na miru osobu koja bi joj pri njenom posjetu iščupala pramen kose, te više nikada ne bi mogla ući u tu kuću.

¹ Pavić, V.: *Vještice – Višćice*, 01.08.2010. Dostupno na:

<http://www.imoart.hr/portal/etno-bastina/narodna-usmena-knjizevnost/mitologija/320-vjetice-viice.html>

2.2. O podrijetlu i nastanku vještica

Postoji nekoliko teorija o tome tko su zapravo vještice i kada se pojavljuju. Jedna od njih je o vještici kao sljedbenici kulta koji je nastao i započeo sa svojim razvojem davno prije kršćanstva. Taj kult blizak je sa prirodnim silama, a osnovna božanstva su im bila božica Majka Zemlje (Dijana, Hekuba) i Mjeseca, sa svojim sudrugom Rogatim Bogom. Tek 6. stoljeća nakon osnivanja kulta Crkva počinje u Rogatom Bogu prepoznavati Sotonu.

Teorija koja se počinje širiti bila je da se Sotona kao gospodar noći sastaje sa svojim službenicama na raskršćima, koja su tada smatrana najopasnijim mjestima za kršćane koja su u antici. Takva mjesta su se naprije pripisivala Hekubi. On im pruža isto što i kraljevi nude svojim vazalima: podršku i zaštitu za apsolutnu pokornost. Ova pogodba s Đavlom slična je ugovorima kojima su se utvrđivali odnosi gospodara i vazala u svakodnevnom životu.

2.3. Vještički rituali

„U slučaju da se osoba odluči postati vješticom prvo što je potrebno je inicijacija, koja se ne dodjeljuje već se mora zaslužiti“.² „Značajna je činjenica i da sve vještice vjeruju u reinkarnaciju. Vještice si često nadjevaju tajna imena koja znaju samo članovi obitelji ili klana, a najčešće imaju veze s imenima biljaka, životinja, vrsta kamena.“³ Za vrijeme punog mjeseca i šabata obnavlja se preko štovanja vlastitih božanstava osjećaj jedinstva s prirodom.

„Vještički kalendar nosi ime «*Kolo godine*»“⁴. Početak tradicionalnog vještičjeg kalendara uzimaju se Svi sveti. To je njihova najveća svetkovina, a nosi ime *Samhain* tj.«kraj ljeta». Ona za vještice predstavlja Novu godinu. To je najbolje vrijeme za meditaciju i prizivanje duhova, jer je magija najjača.“ *Yule* ili *Saturnalia* vještičja je svetkovina koja ima velike sličnosti s kršćanskom slavljenjem Božića.“⁵

² Faust, V., Vještice : knjiga sjena. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:21

³ Faust, V., Vještice : knjiga sjena. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000: 46

⁴ Faust, V., Vještice : knjiga sjena. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:53

⁵ Faust, V., Vještice : knjiga sjena. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:55

„Vještice koriste magiju da bi kontrolirale duh. Prilikom održavanja rituala one su ponekad gole jer vjeruju da odjeća zadržava energiju koju one iskorištavaju. Pritom od nakita nose jedino srebro (narukvice, prstene) jer vjeruju da ono pročišćava. Prilikom obreda oblikuje se krug koji označavaju svećenik ili svećenica bodežom crne drške. Krug je simbol je jedinstva, beskraj te mijene godišnjih doba i ciklusa rođenja i smrti. Oltari se postavljaju na 4 strane svijeta, a predstavljaju zemlju, vodu, zrak i vatru.“⁶ Krug označava sveto područje gdje 4 elementa koja se štiju dobivaju magična svojstva Vrhovni svećenik klana u ritualnim ceremonijama nosi odoru od kože s kapuljačom na glavi. „U vrhovnom trenutku kulta smatralo se da on poprima oblik jarca (aluzija na životinju koja se oduvijek dovodila u vezu s prljavim ritualima i ritualima seksualnog karaktera). Tu okolnost u srednjem vijeku uzimali su kao potvrdu da vještice slave Sotonu, no činjenica je da su vještice Rogatog Boga štovale mnogo prije pojave kršćanstva kao simbol muškog elementa u prirodi, pa se time pobijaju stavovi Crkve.

Vjerovanje da vještice lete na metlama povezano je s poganskim obredima plodnosti u kojima bi sudionici obreda zajahali metle, vile ili motike i plesali s njima kroz polja. Oprema koju vještica koristi mora biti ručno izrađena. *Athame*, sveti bodež crne drške simbol je unutrašnjeg «ja» vještice i njime se iscrtava krug.“⁷ Predmeti na oltaru smiju biti samo u suprostavljenoj bijeloj i crnoj boji, simbolima dobra i zla u prirodi. Mjesec se smatra izvorom vještije moći. „Osnovno pomagalo koje vještica koristi prilikom hipnoza je «vještija kugla» (staklena kugla plave ili zelene boje). Za protjerivanje duhova najčešće se koriste zvono, «*Knjiga sjena*» i svijeća.“⁸ „Neizostavan je i kotao, posuda na 3 noge ispunjena tekućinom koja se koristi kao čarobni napitak ili za čitanje vizija budućnosti.“⁹ Za vještice se oduvijek smatralo da imaju mogućnost metamorfoze, odnosno pretvaranja u životinju. Do pretvaranja drugih dolazilo je iz osvete. Uroci i čarolije bacaju se za vrijeme punog mjeseca jer je magija tada najjača. Vrhunac magične snage je u ponoć, stoga se i to vrijeme naziva *vještijim satom*.

Da bi čarolija bila djelotvorna ona mora biti sastavljena prema određenoj formuli koja se obično prenosi iz generacije u generaciju kroz mnoga stoljeća. U «klasične» vještije poslove ubrajaju se i pravljenje magičnih prašaka i proricanje budućnosti (gdje intuicija igra presudnu ulogu). Osnovni cilj čaranja tjeranje je zlih duhova i zaštita obitavališta. Opće

⁶ Faust, V., Vještice : knjiga sjena. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:21

⁷ Faust, V., Vještice : knjiga sjena. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:23

⁸ Faust, V., Vještice : knjiga sjena. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:24

⁹ Faust, V., Vještice : knjiga sjena. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:25

pravilo vještica je «što god učinio, dobro ili loše, trostruko će ti se vratiti», pri čemu je naglasak na tome da čineći dobro drugima, činimo dobro i sebi.

2.4. Progoni vještica prema odredbama *Malleus Meleficaruma*

Kršćanskim su utjecajem dobre vile preobražene u zle vještice. Istraživanja su pokazala da postojeće tradicijske predodžbe i sustavi doživljavaju bitnu preobrazbu zbog izloženosti dugotrajnom psihološkom, intelektualnom, emocionalnom, odnosno kulturnom pritisku. „Do transfera predodžbi došlo je zahvaljujući kulturno-povijesnim procesima. Progone vještica vodili su papinska uprava i inkvizicija. 1231. godine papa Grgur IX pokreće inkviziciju dok 1252. godine papa Inocent IV daje službeno dopuštenje za primjenu mučenja kod hereza.“¹⁰ Prema inkvizicijskom naučavanju vješticija magija je antipod kršćanskoj religiji, njeguje kult đavla te s njim sklapa ugovor.“ Pod utjecajem skolastike sudbeni postupak vršen je kao istraga protiv hereza. Zastrašujuće zvuče i sami naslovi udžbenika inkvizicije, bez da i govorimo o njihovom sadržaju (*Bičevi, Maljevi, Mravinjaci, Šibanja, Vješala, ...*).“¹¹

„Postoje 2 faze progona vještica. Prva je ona do *Malleusa*, kada se na njihovo djelovanje gleda kao na crnu (zlu) magiju, te od *Malleusa* kada se govori o ugovoru s đavlom, šabatu, nanošenju zla stoci, usjevima i ljudima. U prvoj fazi progona riječ je većinom o individualnim procesima, dok su masovni procesi uslijedili od 2. polovine 16. stoljeća. «Malj za vještice» djelo je dvojice dominikanaca, Henricusa Kramera i Jakoba Sprengera, objavljeno 1486. pod patronatom pape Inocenta VII.“¹² Inkviziciju provode najvećim dijelom dominikanci, te manjim dijelom franjevci, odgovorni jedino papi. „Prvi dio *Malleusa* govori o potrebi vjerovanja u djelovanje zlih vračara i u njihovu suradnju s Đavlom. U drugom djelu objašnjava se dokle dopire moć vještica, te način suzbijanja i uništenja njihovih zlih djela. Treći dio odnosi se na sudski proces „¹³

¹⁰ Michelet, Jules: *Vještica*. Slovo, Zagreb, 2003.

¹¹ Michelet, Jules: *Vještica*. Slovo, Zagreb, 2003.

¹² Baroja, Julio Caro: *Veštice i njihov svet*. Mala edicija ideja, Beograd, 1979:167

¹³ Baroja, Julio Caro: *Veštice i njihov svet*. Mala edicija ideja, Beograd, 1979:167

Tvrđi se da vještice crpe snagu iz seksualnih odnosa s demonima, vampirima, da šire bolesti i smrt, a jedini mogući način da se grješnica „očisti“ od tog zla bilo je spaljivanje. Kod sudskog procesa sudac je ujedno i tužitelj, a poricanje i pokajanje ne oslobađaju optuženika. Svjetovna vlast tada preuzima optuženog iako nije osuđen od svjetovnog suda, jer se počinjeni zločin smatra ujedno i vjerskim i svjetovnim. Zadatak inkvizitora u to vrijeme bio je da nađe đavolji znak na tijelu, najčešće u obliku madeža. Navodi se također da se vještice mogle prepoznati jer imaju treću dojku te da nisu sposobne plakati. Naravno, sve je to bio prikladan izgovor kako bi se optuženu skinulo do gola da bi je «sveti» ljudi pregledali. Nažalost, čitavo stoljeće ta knjiga bila je vodič sudovima inkvizicije, a i sama sumnja bila je sasvim dovoljna za osudu.

Sadomazohističke sprave poput «konja», kotača, «španjolske čizmice» govore o «maštovitosti» mučenja i silovanja koja su vršena nad optuženima i sve to pod patronatom Crkve.

3. Masovni procesi

3.1. Zločin

Vještica je okarakterizirana kao đavolja zaručnica koja uzrokuje bolesti, oluje, suše, baca uroke, uzrokuje impotenciju u muškaraca, sterilnost u žena. Mogle su letjeti na metlama, biti nevidljive, proricati budućnost, kontaktirati s mrtvima, te se čak pretvarati u životinje. Riječ je o zlom stvorenju kojeg nitko nije želio imati u svojoj blizini. No ipak strah nije jedini osjećaj koji puk ima prema vještici, već i osjećaj poruge. Česti predmet optužbi bile su stare, siromašne ili mentalno zaostale žene. Smatra se da je najsklonija vjerovanju u nadnaravne moći vještica bila seoska sredina. Zbog straha od njenih moći, kad nešto krene po zlu, najčešće se krivilo vještice koje tada redovito postaju logični krivci i žrtvena janjad. Od svih vještičjih sposobnosti ističu se vidovitost, liječenje i iscjeljivanje. Pomažući puku vještica se izlagala velikoj opasnosti. Nitko tada nije vjerovao da otrovi mogu biti ljekoviti. Medicina srednjeg vijeka oslanjala se isključivo na znanje i napredak koje su omogućili muškarci, dok su se pokušaji žena stavljali u drugi plan ili potpuno gušili u korijenu. Stoga, odgovor na pitanje zašto je većina vještica bila ženskog spola treba tražiti u općim stavovima tadašnjeg društva koje je pod utjecajem Crkve. Objašnjenje koje je Crkva nudila za takvo društveno

stanje bilo je da je žena zapravo stvorena da bude podređena muškarcu, labilna je i pokorljiva, stoga je Sotona može lako zavesti i pokoriti sebi kao vješticu. Vještica je ta u kojoj narod traži utjehu koju ne dobiva od Crkve.

Jedan od razloga zbog kojih su vještice osuđivane je vjerovanje u njihovu moć da uspostave vezu između ovog i zagrobnog života. To je značilo da je sposobna prizvati mrtve, ali jednako tako i liječiti ljudsko tijelo. „Vještica istražuje i eksperimentira u doba kada se time niko ne bavi, zato je njena zasluga mnogo veća nego što to većina želi priznati. Sa renesansom dolazi do odvajanja na gradske, individualne, erotske vračare (prototip Selestina) i seoske, kolektivne vračare.“¹⁴

„Javna ceremonija pogubljenja heretika naziva se *auto-da fe* («čin vjere»)“¹⁵ „Prva takva ceremonija održana je 1481. u Sevilli od strane španjolske inkvizicije pod dominikancem Tomasom Torqvenadom.“¹⁶ Dok je posljednja je održana u ranom 19. stoljeću. Te ceremonije održavale su se obično u vrijeme Svih Svetih. Jedna od klasičnih optužbi koja se pripisuje vješticama je obredno orgijanje, okupljanje na tajanstvenim mračnim mjestima, ubijanje djece, no paradoks je u tome da je riječ o jednoj od optužaba koju su većinske religije uvijek pripisivale protivnoj manjinskoj religioznoj grupi, pa tako i pogani kršćanima u antici. Svi ti zločini imaju i ekonomsku pozadinu (prema kanonskom pravu nakon osude slijedi zapljena imovine vještice). Nakon velike kuge dolazi do krize društva i gospodarstva, te se preispituju autoriteti (Crkva, kralj). Ljudi gube povjerenje u Crkvu, jača moć Đavla, no s njome i histerija protiv vještica.

¹⁴ Baroja, Julio Caro: *Veštice i njihov svet*. Mala edicija ideja, Beograd, 1979:175

¹⁵ Faust, V., *Vještice : knjiga sjena*. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:101

¹⁶ Faust, V., *Vještice : knjiga sjena*. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000:102

3.2. Skrивene namjere

Kod predodžbi o djelima vještica postoje dva različita izvorišta koja se s vremenom prožimaju: narodna tradicija i učena kultura. Iz sastava narodnih bajki pomoću torture stvaraju se realni događaji. Teološke predodžbe uslijed crkvene propagande putem propovjedi i pod utjecajem sudskih procesa ulaze u narodna vjerovanja. U Ranom novom vijeku kada jača državna vlast, želeći iskorijeniti feudalni poredak, te se progoni vještica koriste se kao mjera pritiska i zastrašivanja.

Do najvećih progona vještica došlo je na području Svetog Rimskog Carstva, Francuske, Švicarske, Engleske. Ti su procesi usko povezani s vjerskim sukobima (reformacija/ katolička obnova.). Svjetovna vlast preuzima optuženog mada nije optužen od svjetovnog suda. Kao vještice ne spaljuju se samo muškarci i žene, već i djeca. Da si prikrate muke brojni optuženi vršili su samoubojstva.

Katolička i protestantska reformacija imale su za cilj ujedinjenje Europe na temelju kršćanskog nauka, ali prije toga trebalo je iskorijeniti ostatke poganskog nasljeđa, a to se činilo pod okriljem istrebljivanja vještica. Sva ta događanja dovode i do stvaranja novih profesija poput one lovaca na vještice. Do najpoznatijeg progona vještica u Americi došlo je krajem 17. stoljeća u suđenju vješticama iz Salema, zbog hysterije žena koja je navodno proizašla iz opsjednutosti. No pravi razlozi bili su i ekonomskog karaktera, budući da se imovina oduzimala tobožnjim vješticama nakon smrtne osude. Tek u 18. stoljeću s širenjem prosvjetiteljstva i skepticizma te jenjavanjem vjerskih sukoba dolazi do kraja progona vještica.

4. Postupak suđenja vješticama u svijetu

U narednom dijelu pokušat ću približiti kako je izgledao inkvizicijski postupak, od čega se sastojao i koliko je trajao.

U selo bi došao inkvizitor u pratnji pomoćnika: pisara, liječnika, savjetnika, a nerijetko bi dolazili i s oružanom pratnjom. G. i J. Testas pišu kako je Crkva osnivala oružane trupe koje su imale za cilj osvajati gradove koji su pružali otpor ulasku inkvizitora. U crkvi, za vrijeme propovijedi, obraćalo bi se krivovjercima s molbom da se preobrate. Dao bi im se rok od petnaest do trideset poznatiji kao *vrijeme milosti*, u kojem bi se heretici trebali ispovjediti i izraziti želju da se vrate na pravu vjeru. Ukoliko bi se heretik u tom razdoblju javio, kazne su bile blage, najčešće manja hodočašća, te bi uz prijetnju izopćenja isti morao prokazati druge heretike iz svoga sela. Problem bi nastao kada se krivovjernik ne bi sam prijavio u danom periodu, pa je stoga nakon pismenog ili usmenog poziva bio podvrgnut suđenju. Krivovjernik je mogao biti maksimalno tri puta pozvan, a u slučaju da se ne pojavi na sudu nakon trećeg poziva, bio bi izopćen na godinu dana. To jednogodišnje izopćenje bi najčešće postajalo trajno.

Neki optuženi pokušavali su bježati iz svog mjesta, ali bi u tom slučaju padali u ruke civilne vlasti. Ukoliko isti ne bi pobjegao nego se pojavio na suđenju, nakon zakletve na Evanđelje, mogao se braniti i govoriti koliko želi. Znao je za što je optužen, a ono što je bitno naglasiti jest kako je postojalo čvrsto pravilo prema kojem se mora nepobitno dokazati ono što tvrdi, kako ne bi došlo do toga da nedužan bude krivo osuđen ili postane žrtva vlastitih neprijatelja. U slučaju da do toga dođe, tužitelj bi bio kažnjen. Bitno je to istaknuti kako bi se pobliže pojasnilo kako je cijeli postupak na samom početku izgledao, jer ga laici, ali i neki povjesničari nerijetko doživljavaju kao izrazito brutalan proces u kojem optuženik nije imao pravo glasa. Tada bi Crkva saslušavala sve, od vjernika i poštenih ljudi do lopova i heretika. U pravilu su za donošenje presude bila potrebna dva svjedoka, ali u nekim slučajevima bilo ih je i više. Identitet svjedoka držan je u strogoj tajnosti, no ipak sudbena praksa se mijenjala s vremena na vrijeme.

Međutim, postojali su slučajevi u kojima osumnjičeni u nekim periodima nisu imali pravo na obranu. Inocent III svojom bulom *Si adversus vos* strogo zabranjuje pravo na branitelja, pišu G. i J. Testas, dok Grgur IX. kaže kako svako tko je optužen ima pravo na

istog. Iz navedenog se da zaključiti da se i ta praksa mijenjala ovisno o karakteru ljudi koji su bili zaduženi za problem.

Ukoliko optuženi ne bi priznali krivicu, inkvizitori su imali pravo vršiti prisilu, poput zatvora, lišavanja sna i hrane ili bacanja optuženog u okove. Takva stanja znala su trajati i nekoliko godina. G. i J. Testas spominju samicu u Carssoni kao posebno ozloglašenu u to vrijeme. Idući stupanj prisile bila je tortura, iako se ne može reći da su se svi inkvizitori zalagali za takav način uporabe moći. Po takvom razilaženju ideja najviše se istaknuo dominikanac Nicolau Eymerich iz 14. stoljeća koji je u svom osobnom priručniku savjetovao da se tortura izbjegava ako je ikako moguće jer ju je smatrao nepouzdanom. No s njim se zasigurno nije slagao Inocent IV. koji 15. svibnja 1252. nalaže uporabu torture kao legitimno sredstvo iznude priznanja.. Tim činom dovršena je inkvizicija kao ustanova. No iako je tortura dozvoljena, ona je ipak imala svoje granice, pa tako zlouporaba moći poput masakriranja i ubijanja nije bila dozvoljena.

Ipak, tortura je uključivala nehumane metode bičevanja, zatim kozlić, istezanje udova pomoću vješala ili *estrapada*, žeravica, klade i metoda koje su uključivale vodu. Spominje se kako je bičevanje bilo najblaža vrsta mučenja koja se mogla dobiti, no bilo je i slučajeva u kojima su optuženi trpjeli bičevanje cijeli život. Ono je moglo biti kazna samo za sebe, ali i dodatna kazna glavnoj. Pokora se vršila tako da je optuženik bosonog sam dolazio u crkvu noseći šibe i svijeću. Iza propovijedi biva bičevan, potom prolazi kroz grad te ga ponovno bičuju. „Dakle, nakon što su pripreme u prostoriji za torturu bile gotove, sudac bi zahtijevao od osumnjičenog da prizna krivnju. On je nastavljao sa svojim poticajima, dok su pacijenta svlačili u prisutnosti instrumenata za mučenje koji su bili jako vidljivi kako bi pobudili spasonosni strah. Ako bi optuženi ustrajao, krvnik bi započinjao s najmanje bolnim kušnjama; redovnici su vrebali, a pisari bili spremni da sve zapišu. Ponekad su bili dozvoljeni prekidi u mučenju da bi sudac mogao postavljati pitanja. Pojedina kušnja nije smjela premašiti pola sata i zabranjeno je bilo ponavljati pitanje. Ako žrtva ne bi priznala, sudac se odlučuje za nastavljanje nekoliko dana kasnije, jer se smatralo da susret nije završen.“¹⁷ Postojala su razdoblja kada su inkvizitori smjeli biti svjedoci torture da bi konačno od 1264. godine sami počeli izvoditi istu.

¹⁷ Galić, M.: *Inkvizicija (4) - prikaz inkvizicijskih sudova i postupaka*, 02.08.2010. Dostupno na: <http://povijest.net/sadržaj/lenta/srednji-vijek/drustvo/709-inkvizicija-4.html>

Presude su smjele biti izricane samo uz prisustvo biskupa, a objavljivale su se najčešće nedjeljom ispred crkve ili na trgu, gdje su svi mogli biti prisutni. Dok je inkvizitor držao propovijed te nabrajao bi kazne protiv osuđenog, tražio bi puk da sudjeluje dobacujući komentare dok bi za to vrijeme osuđenik klečao na koljenima moleći. Imao je pravo priziva na papu, ali suci bi se na to najčešće oglušili.

Tri vrste najstrožih kazni koje su se prakticirale u to vrijeme bile su zapljena imanja ili imovine, zatvor i smrt. Zapljena imovine odnosi se na one koju su bili osuđeni na doživotnu robiju, a rodbina istih također bi ostala bez imovine. Mogućnost izricanja novčanih kazni inkvizitori su često koristili u svrhu osobnog bogaćenja sve dok papa Urban IV. 1251. godine nije zabranio izricanje novčanih kazni. Izricanje novčane presude bilo je dozvoljeno u slučajevima kada nije bilo moguće provesti ni jednu drugu kaznu. No nedugo nakon toga, kazna je opet uvedena.

Na kaznu zatvora gledano je kao na način vršenja pokore u svrhu vraćanja na pravi put i pravu vjeru. Ovisno o vrsti zločina određivao se vremenski period trajanja, ali i veličina zatvora površinom. Pa tako razlikujem široki zid ili *murus largus* koji je zapravo značio da zatvorenik ima puno veći prostor za kretanje, omogućen kontakt sa vanjskim svijetom, a bilo je i slučajeva kada su smjeli izići van; te uski zid ili *murus strictus* koji je zapravo bio malena mračna prostorija, po potrebi s okovima u slučaju da je zatvorenik bio neposlušan ili bježao.

Ne treba ni spominjati kako je smrtna kazna bila najteža, a vršila se spaljivanjem ili vješanjem, jer kao što je već spomenuto, masakriranje ili sakaćenje nije bilo dozvoljeno. Takav način kažnjavanja bio je krajnja mjera koju se pokušavalo izbjeći jer se nastojalo heretika dovesti do ruba u nastojanju da prizna krivnju i izvrši pokoru. Postoji mišljenje kako je Crkva bila svjesna činjenice da ima više koristi od živih, preporođenih vjernika koji će svjedočiti o ispravnosti vjere koju su zabludom napustili, nego od mrtvih mučenika koji su mogli potencijalno dizati moral ostalim krivovjericima. To je vjerojatno bio razlog zašto je smrtna kazna izbjegavana.

U situacijama kad su okrivljeni ostali na životu, odjeća im je znala biti obilježavana s dva čekića sašivena od žute tkanine. To su nosili zatvorenici koji su bili na privremenoj slobodi, a kažnjeni zbog krivokletstva. Žuti križevi na prsima i leđima, također od žutog platna nalazili su se na odjeći krivovjernika, a hostije su bile namijenjene onima koji bi „obeščastili euharistiju“.

Kao noviji oblik kažnjavanja bilo je uvedeno hodočašće, no ono je najbrže i ukinuto jer bi prilikom dugih pješčenja kažnjenici opet padali u krivovjerstvo. Od takve vrste kažnjavanja bili su pošteđeni stari, bolesni i mlade žene budući da nisu mogli izvršavati ovakvu pokoru koja se s pravom smatrala iznimno fizički napornom. Hodočašća su mogla biti mala, pa bi se tada pješačilo u Notre Dame de Roc-Amadour, Puy, Chartes, Sainte-Foy de Conques, Sv. Pavao u Narbonni ili velika, kada se odlazilo do Rima, Sv. Jakova od Compostelle, Sv. Tome iz Canterburyja i Sv. Tri Kralja u Kölnu, tj. mjesta van granica Francuske.

Posljednja mjera bilo je rušenje kuća koje nisu bile zaplijenjene nakon uhićenja optuženika. Na kraju se sve zapravo svodilo na rušenje kuća u kojima su se okupljali heretici ili se pak skrivali. Iako rijetko, ipak se znalo događati da inkvizitori iskapaju mrtve koji su posmrtno okrivljeni, te ih vukli kroz mjesta i na kraju spaljivali.

5. Progoni vještica u Hrvatskoj

Dok jedni dijele mišljenje da je glavni uzrok progona vještica Rimsko pravo, dok su bula pape Inocenta VII. i „Malleus maleficarum“ samo njegova posljedica, drugi vide razloge u „općem praznovjerju“. Sve do 15. stoljeća u Hrvatskoj nema drakonskih progona vještica i čarobnjaka. Uzroci pribjegavanju čarobnjaštvu vide se u teškom položaju žena u Srednjem vijeku, pa su stoga žrtve optužaba i mučenja u nas najčešće i bile žene iz nižih društvenih slojeva, kao npr. žene kmetova, služavke i udovice. Manija progona vještica kod nas najviše maha uzima u područjima koja su bila pod germanskim utjecajem. Najžešći progoni vještica i čarobnjaka u Hrvatskoj započeli su krajem 17.st. Vremenski period koji možemo opisati kao vrijeme obilježeno čestim vremenskim nepogodama, slabim urodom i neimaštinom. Za takvo stanje su se vještice uzimale za glavne krivce za takvo stanje.

„Afirmacija katoličanstva tijekom reformacije i protureformacije dovela je do progona svega nekršćanskog. Diljem Hrvatske pronalazimo različite nazive za vješticu- coprnica, štriga, morna ...Kao okupljališta vještica u nas navode se planine: Klek, Medvednica, Okić, raskršća puteva.“¹⁸ Bilo je i ekonomskih razloga optužbi. Kao jedan od najčešćih razloga prije svega bila je činjenica da bi imovina osuđene, ako nema muškog nasljednika pripala općini. U

¹⁸ Čiča, Z., Vilenica i vilenjak : sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica. Zagreb : Institut za etnologiju i folkloristiku, 2002:98

želji da se ukloni protivnik ili netko tko nam se zamjerio, optužba nekoga da se bavi čarobnjaštvom bila je najlakši način. Nerijetko je dolazilo do slučajeva da bi odbijeni udvarač optužio djevojku da je vještica koja se poslužila magijom kako bi ga zavela. „Iz područja Dalmacije veoma je malo podataka i dokumenata o procesima protiv vještica (izdvajaju se dokumenti iz Dubrovnika). Obrazac optužbi sličan je onima u ostatku Europe, vještica susreće Đavla i predaje mu se fizički i duhovno. Godine 1758. carica Marija Terezija izdaje naredbu po kojoj se u Hrvatskoj i Slavoniji više ne smiju pokretati procesi protiv vještica bez njezine dozvole.“¹⁹

5.1. Procesi protiv vještica u Varaždinskoj županiji

U Varaždinskoj županiji možemo pratiti procese protiv vještica od 16. pa sve do sredine 18. stoljeća, a najstariji dosad sačuvani sudski proces potječe iz Varaždinskih Toplica iz 1585. godine.

Proces se vodio protiv triju mještanki Varaždinskih Toplica: Urše Bešeničke, Dore Golubice i Kate Kavničijanke koje su bile pod optužbom da su se bavile čaranjem te da su sklopile savez s vragom. Tužitelj je bio toplički mještanin Matija Škof koji u svojoj prijavi tvrdi da su spomenute žene svojim čaranjem pokušale nauditi njegovom zdravlju. Naime, kad se jednom prilikom vraćao iz vinograda, zahvatio ga je snažan vjetar od čega je toliko onemoćao da je tri dana bio nijem. Osim toga, tužitelj navodi da su okrivljenice već bile i drugima poznate po sličnim nedjelima. Odmah po prijavi, općinske vlasti su odlučile na svoj način ispitati spomenute vještice kako taj đavolji zločin ne bi ostao nekažnjen ili prešao na potomke.

Tijekom sudskog postupka jedna od okrivljenih, Kata Kavničijanka je, navodno dobrovoljno, priznala krivnju iako je puno vjerojatnije da je njeno priznanje posljedica torture. Kata je priznala da su je druge dvije okrivljenice odvukle u družbu vještica ili „vražje spravišće coprničko“, kako tu družbu naziva jedna zagrebačka „vještica“, kako bi prisustvovala velikom sastanku te družbe na raskrižju putova i da je na te sastanke letjela s drugim vješticama.

¹⁹ Čiča, Z., Vilenica i vilenjak : sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica. Zagreb : Institut za etnologiju i folkloristiku, 2002:56

Iz ovih priznanja se vidi da su tužitelji bili jako dobro upoznati sa sličnim procesima europskih sudova, a to su pokazali time što su prisilili Katu da prizna one svoje zločine koji su po svojem opisu savršeno odgovarali sveeuropskom pojmu čarobnjaštva. Tako Kata u svom iskazu priznaje postojanje „družbe vještica“, odnosno tajne sekte vještica, sastanke vještica u kojima se prepoznaje sabat te na kraju priznaje i letenje na sastanke, kao još jednu definiciju čarobnjaštva.

No ipak, neki elementi sudskog postupka bitno se razlikuju od jednakih takvih procesa u Europi. Naime, u ovom procesu se još uvijek u dokaznom postupku koristi zakletva svjedoka. Tako sud osuđuje Uršu i Doru, koje za razliku od Kate nisu priznale krivnju, da se zajedno s 25 svjedoka zakunu da nisu krive. U slučaju da im to uspije, bit će oslobođene, a ako ne, dobit će najstrožu kaznu, odnosno bit će spaljene, nakon što je za Katu već odlučeno da se mora spaliti jer je priznala svoju krivnju. Na presude su uložene žalbe, ali nam ishod parnice kao i daljnja sudbina okrivljenica nije poznata.

U isto vrijeme sud u Varaždinskim Toplicama bavi se još jedim procesom protiv mještanke Jele Suštićeve koja je također optužena zbog čaranja. Nju se optužilo da je magijskim moćima prorekla smrt jednog djeteta. „Sud je zato zaključio da „kad Jela zna proricati nečiju smrt, onda mora znati i više od toga“. U presudi je odlučeno da će okrivljenica biti oslobođena ako se uspije opravdati uz pomoć dva poštena sukletnika, a ako joj to ne uspije da će biti protjerana zajedno sa svojim mužem da ne bi „trulo sjeme otrovalo zeleni usjev i da se šugava ovca odstrani od zdravih“²⁰

Dakle, u oba slučaja vidimo da se koristi mogućnost „čišćenja“ od krivnje uz pomoć čestitih svjedoka.

²⁰ Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na: <http://povijest.net/sadrzaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

5.2. Tijek sudskog postupka

Postupke protiv vještica vodile su se na tri vrste sudova u Hrvatskoj: sudovi slobodnih kraljevskih gradova, županijski sudovi i vlastelinski sudovi pojedinih feudalaca koji su sudili za djela počinjena na njihovom posjedu. Sve tri vrste sudova djelovale su na području Varaždinske županije i nisu se međusobno puno razlikovali: sudili su po istim pravilima i najčešće donosili slične presude.

„Za pokretanje postupka ponekad je bila dovoljna samo glasina ili mišljenje susjeda da se neka osoba bavi magijom. Postupak bi pred sudom pokrenuo činovnik zvan prokurator (danas bi to bio javni tužilac) koji je kod nas poznat pod nazivom *fiškal*. Da bi sudski proces uopće bio pokrenut, fiškal je morao sudu predložiti neke dokaze. Dokaz je mogao biti i iskaz neke druge okrivljenice koja bi na torturi „odala“ imena svojih tobožnjih suučesnica. Kao dokaz mogla je služiti i izjava dvaju ili više svjedoka koji optužuju određenu osobu za čarobnjaštvo. Na osnovu tih dokaza fiškal bi zatim sastavio optužnicu u kojoj bi naveo sve zločine za koje se okrivljenica tereti. Iz sačuvanih zapisnika sudskih postupaka u Varaždinu možemo ilustrirati o kakvim se sve optužbama radi. Tako u procesu iz 1691. godine protiv optuženog Mihaela Kučanića, saznajemo da ga se optužuje radi raznih čarobnjačkih čina kojima je, 'dijelom oružjem, dijelom otrovom i vradžbinama ugrozio život tužitelja Matije Dimnjakovića'. U optužnici se navodi da je optuženik „podupiran đavoljim duhom zapostavio strah prema Bogu, ljudima i zakonima domovine“²¹

Sud bi zatim odredio datum suđenja. Nakon toga bi stražari uhitili okrivljenika i zatvorili ga u zatvor u kojem bi ostao za vrijeme sudskog postupka. O bezobzirnosti tih sudova svjedoči primjer iz 1718. godine u Varaždinu kada je u zatvor bačena trudna žena koja je tamo bila zatočena čitavo vrijeme trudnoće. Nemoguće je ni zamisliti u kakvim užasnim higijenskim uvjetima je optužena morala iznijeti svoju trudnoću. Nažalost, nakon poroda ona nije bila puštena na slobodu, već je tek tada stavljena na torturu kako bi je prisilili da prizna zločine za koje je okrivljena. Na saslušanju su suci nastojali od optužene dobiti priznanje njezinih zločina, a budući da je priznanje krivnje redovito značilo smrtnu kaznu, rijetki su bili oni koji su već tada bili spremni priznati krivnju. Kako je za osudu bilo nužno dobiti priznanje krivnje, sud je u pravilu donosio odluku da se okrivljenica stavi na torturu na kojoj bi se

²¹ Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na:

<http://povijest.net/sadržaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

²² Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na:

<http://povijest.net/sadržaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

iznudilo njezino priznanje, ali i imena njezinih suučesnica, odnosno drugih vještica. No prije same torture provodili su se tzv. pokusi kojima se nastojalo utvrditi da li je netko vještica ili nije. Najčešće se vršio pokus s hladnom vodom. Izvodio se tako da ženu zavežu užetom oko pasa, a zatim bace u vodu. Ako žena pliva, bio je to dokaz da je ona vještica, pa bi je nakon toga stavili na torturu. Ako bi žena potonula, to joj opet nije ništa pomoglo jer bi se tada ustvrdilo da pokus nije uspio pa bi ženu stavili na torturu dok ne bi priznala svoju krivnju. I u Varaždinu je zabilježen slučaj takve vodene probe.

„Nalazimo ga u zapisima sudskog postupka održanog 7. kolovoza 1699. godine u kojem se mještanke Doroteja Žganica, Margareta Deušica, Magdalena Čuleg i Margareta Perc optužuju zbog nekih vračarskih čina. Optuženice su sve redom odbile priznati krivnju za koju ih optužnica tereti. Tužitelj je protestirao zbog njihovog nijekanja jer je tvrdio da su sve kod provjere vodom isplivale („in aqua probatae Supernatarunt”) što je sigurni znak da su vještice. Zato je zatražio da se podvrgnu torturi i da, ako priznaju, da ih se spali.“²²

5.3. Tortura

Nakon pokusa uslijedila je tortura. „Torturu je obavljao krvnik sa svojim pomoćnicima. Glavni ciljevi torture bili su iznuditi priznanje krivice i dobiti imena drugih suučesnika u zločinu. Mučenja su bila strašna i trajala su tako dugo dok okrivljenik nije priznao ili dok nije umro. Opisat ćemo neke faze i načine mučenja kroz koje su okrivljenici morali proći tijekom torture. Najprije bi se okrivljenice dovele u prostoriju u kojoj se vršilo mučenje gdje bi im inkvizitor potanko opisivao sprave za mučenje i način na koji one djeluju. Time se željelo odmah dobiti priznanje.“²³

„Ako to nije uspjelo uslijedila bi prva faza mučenja. Okrivljenice bi se mučilo stiskanjem palaca između dviju metalnih pločica. Pločice su se vijkom stezale sve dok se palci nisu slomili. Drugi stupanj mučenja uključivao je vezivanje ruku. Krvnik bi užetom privezao žrtvi ruke na leđima i potom ih snažno zatezao nanoseći joj veliku bol. U sljedećoj fazi krvnici su obično koristili tzv. *španjolsku čizmu*. Žrtvi bi stavili potkoljenicu jedne noge između dva željezna oklopa koja su iznutra imala jake čavle okrenute prema nozi. Kad bi

²³ Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na: <http://povijest.net/sadrzaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

krvnik snažno stezao te oklope, čavli su se zabijali u žrtvino tijelo uzrokujući nesnosne bolove.

Sve opisane vrste mučenja zabilježena su i Varaždinu. Sačuvan nam je zapisnik sudskog procesa Varaždinske županije iz 1729./30. koji se vodio protiv Nikole Dolovčaka. On je optužen da je prodao svoju dušu vragu, te da se bavio raznim čarobnjačkim djelatnostima (npr. želio je kupiti hostiju što je protumačeno svetogrđem). Osim toga optužen je i za razne druge (svjetovne) kriminalne aktivnosti (prijetnja ubojstvom). Zbog svega navedenog, Nikola je stavljen na muke, i to najprije stiskanjem palaca, zatim mu je na nogu stavljena španjolska čizma i na kraju je mučen vezivanjem ruku. Mučenja su vršena u varaždinskoj tvrđavi. U zapisniku se ističe da okrivljeni Nikola unatoč dugom mučenju nije ništa priznao, nego je ustrajao u poricanju optužbe. Unatoč tome smrtnoj kazni ipak nije izbjegao. U nedostatku priznanja za zločin čarobnjaštva, sud ga je osudio za svjetovni zločin (postavljanje zasjede i prijetnje ubojstvom) i dosudio mu smrtnu kaznu (krvnik ga je pogubio mačem).²⁴

Čak i u slučaju da žrtva uspije izdržati ova prva tri stupnja mučenja, uslijedila bi još strašnija tortura. Žrtve bi stavljali na posebnu spravu zvanu ljestve na kojoj bi im istezali tijela pri čemu je često znalo doći do pucanja udova. Kao da to nije dovoljno, pritom su se tijela nesretnika dodatno palila svijećom ne bi li muke bile još veće. U toj fazi mučenja u pravilu bi svaki otpor žrtava bio slomljen i one su redom priznavale sve što je inkvizitor od njih tražio. Brojni su slučajevi da su žrtve torture, fizički i psihički slomljene, umirale nedugo nakon prestanka mučenja prije nego im je izrečena presuda.

„Takav je bio slučaj i Varaždinke Bare Horvat iz 1717. godine. Odmah nakon torture žrtva je još jednom, sada bez prisile, morala *dobrovoljno* ponoviti svoje priznanje, inače bi se ono smatralo nevažećim. Ako je okrivljenica to odbila učiniti uslijedila je nova tortura koja je trajala do novog priznanja. Takvi slučajevi su bili vrlo rijetki, ali zabilježen je jedan u Varaždinu 1709. godine. Tom prilikom je okrivljenica odbila dobrovoljno potvrditi priznanje dano na torturi pa je osuđena na novu torturu. Novo mučenje je moglo imati samo jedan ishod: priznanje i smrtnu kaznu.“²⁵

²⁴ Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na: <http://povijest.net/sadrzaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

²⁵ Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na: <http://povijest.net/sadrzaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

5.4. Presuda

Nakon priznanja krivice, sudu bi ostalo samo da odredi konačno ročište na kojem se trebala izreći presuda koja je u pravilu mogla biti samo jedna: smrt spaljivanjem na lomači. Žrtvu bi najprije u svečanoj ceremoniji odvodili na stratište uz pogrde bijesne gomile. Nakon toga bi je živu privezali za stup, a oko nje naslagali drva te je onda zapalili. Jedini oblik milosti koja bi se iskazala prema optuženome je bila ta kada bi drva namazali smolom da brže gore, ili bi žrtvi oko vrata privezali vrećicu baruta koji bi eksplodirao čim je dohvati plamen i tako skratio njezine muke.

„Jedine razlike su bile u načinu na koji se pogubljenje trebalo izvršiti. Neke su *vještice* žive spaljene. Kao primjer za to imamo slučaj iz Varaždinskih Toplica iz 1700. godine gdje je presuđeno da se optužena Ana Kos i njezine pomagačice trebaju najprije mučiti, a zatim žive spaliti. No puno češće su osuđene vještice najprije pogubili odsijecanjem glave, a zatim bi im tijela bila spaljena. U Varaždinu je bilo i drukčijih slučajeva pogubljenja. Vješticama Bari Štrigarić i Dori Topolči je sud 1718. g. dosudio da se najprije užetom uguše, a zatim spale. U presudi se ističe da bi ih po pravilima trebalo žive spaliti, ali im sud daje ovu blažu kaznu da ne bi žrtve prilikom spaljivanja pale u očaj i tako upropastile svoju dušu. Kasnije je, na nagovor njihova ispovjednika, njihova kazna još dodatno ublažena jer sud odlučuje da im se prije spaljivanja treba odsjeći glava“²⁶

Za izvršavanje kazni bio je zadužen gradski krvnik koji bi za svaki obavljeni posao dobivao novčanu naknadu te vino iz gradskog podruma, a njegova godišnja plaća bila je veća od plaće ostalih činovnika. Mjesta u gradu Varaždinu gdje su pogubljenja odvijala nije moguće danas precizno utvrditi. Neki pretpostavljaju da se ono nalazilo u Brezju, danas poznatom kao prigradsko naselje uz Varaždin. No, moguće je da je jedno stratište bilo pokraj crkve sv. Vida gdje su bila izgrađena vješala, no nije sigurno jesu li tamo bile pogubljivane i vještice.

„Kod izricanja presude također je vidljiv utjecaj Europe, jer su varaždinski sudovi u presudama posebno isticali one elemente krivnje koji su odgovarali uobičajenom europskom shvaćanju pojma čarobnjaštva. Tako se u presudi protiv Margarete Mužinić iz 1692. godine posebno ističe da je ona sklopila pakt s đavlom („concluso cum daemone pacto“). Time je

²⁶ Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na: <http://povijest.net/sadržaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

jasno da su varaždinski suci bili dobro upoznati sa sličnim procesima koji su se vodili u Europi kao i s glavnim priručnikom za progon vještica (*Malj koji ubija vještice*)²⁷

6. Progoni na selu

Jednako veliki progoni vještica kao oni koji su se vodili pred gradskim ili županijskim sudom vršeni su i od strane vlastelinskih sudova u selima diljem županije. Posebno su dobro dokumentirani procesi u župi *Pod Bielom*, danas poznatoj kao župi Margečan.

U tom kraju u narodnoj predaji postoji jedna legenda prema kojoj je u mjestu Beli samo u jednom danu u srednjem vijeku spaljeno 60 vještica. Iako je ova informacija dvojbena, kao i svaka legenda, barem što se tiče vremenskog određenja tog događaja, ipak postoji određena sigurnost da je na tom prostoru bilo progona vještica.

„O tome svjedoči i grbovnica hrvatsko–ugarskog kralja Vladislava II. iz 1514. godine upućena tamošnjoj plemićkoj obitelji Keczer de Radovan. U toj grbovnici kralj dozvoljava, ali i obvezuje dobitnika grbovnice i njegove nasljednike da, između ostalog, hvataju, zatvaraju i sude sve kradljivce, palikuće, čarobnice, ubojice i ostale zločince.

U spomenici župe Margečan sačuvan je još jedan zapis koji nedvojbeno potvrđuje progone i pogubljenja vještica u tom kraju. Navodi se da je u vrijeme tadašnjeg župnika Petra Mihalića u tri odvojena progona tijekom 1742. i 1743. pogubljeno ukupno 11 tamošnjih župljanki. Sve su pogubljene na način da im je mesar najprije odsjekao glavu, a zatim su njihova tijela spaljena na lomači. Žrtve ovog progona bile su različite dobi: od najmlađe Agate Pučko koja je imala 21 godinu, do najstarije Katarine Kolar koja je imala 70 godina. Pretpostavlja se da je ove presude donio neki lokalni vlastelinski sud²⁸

Na kraju, treba spomenuti da je mnoštvo žena koje su se po nečemu isticale stradalo i bez ikakvog sudskog postupka ili presude, budući da je to vrijeme bilo poznato po velikom neznanju prožetom praznovjerjem u kojem je većina puka još uvijek živjela. Neuki seljaci su uzroke raznim elementarnim nepogodama, bolestima ili drugim nedaćama koje su ih pogađale

²⁷ Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na: <http://povijest.net/sadrzaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

²⁸ Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na: <http://povijest.net/sadrzaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

najradije pripisivali djelovanju vještica. Stoga su se često i samoinicijativno upuštali u progone i ubijanje *vještica*

7. Zaključak

U kontekstu ponuđenih znanstvenih radova, članaka i knjiga, zanimljivo je uočiti kako se danas pojam progon vještica u svijesti prosječnog recipijenta doživljava kao nešto iskonstruirano i lažno. Iako je stoljećima prije strah od vještica i magije bio itekako stvaran, danas je pogled na taj fenomen u najmanju ruku sveden na dominaciju moćnika nad neukim narodom putem oruđa manipulacije.

Takav trag u povijesti je neizbrisiv i poput većine genocida neshvatljiv, no stavimo li se u poziciju običnog religijom prožetog čovjeka koji svoje povjerenje i život naivno stavlja u ruke iskvarenih crkvenih poglavara, nije nimalo čudan ishod koji je obilježio veliki dio svjetske povijesti. Iako se progone vještica obično vezuju uz mračni srednji vijek, on pokazuje kako su fobični mentalni obrasci prisutni i danas te kako svaka nova društvena kriza može postati okidačem psihoza i iracionalnosti. Tragičnost cijelog fenomena leži u pretjeranom povjerenju i premaloj solidarnosti. Razlog zbog kojeg je danas većini ljudi inkvizicija neshvatljiva leži u pitanju- Kako je moguće da je takav teror, temeljen na pretpostavkama, mogao trajati stoljećima? No jednostavnog odgovora nema.

Kako smo svi upoznati s revolucionarima poput dr.M. L. Kinga i Che Guevare koji su se nesebično izdvojili iz gomile i izborili za slobodu, jednakopravnost i boljitak ljudi, nije nam jasno kako je moguće da se u periodu od četiri stoljeća nitko nije pokušao izboriti za milijune nevinih koji su nastradali. Danas je lako suditi, no teško je staviti se u poziciju ljudi koji su tada živjeli po pravilima Crkve i vjerovali u propagandu koju je ona širila.

Pogled na progone vještica može se bitno razlikovati od generacije do generacije, od osobe do osobe. Tako će neki na fenomen inkvizicije gledati kao na sramotan trag ljudske povijesti i propitkivati svaki fragment njegova postojanja, dok će mu drugi pristupiti na ne tako ozbiljan način. U svakom slučaju, misterij i snažan utjecaj koji je inkvizicija ostavila na sve sfere društvenog života neće tako lako pasti u zaborav jer koliko god mi bili različiti, mistika, magija i sve što je izvan okvira normalnog i standardnog uvijek će nas intrigirati i golicati maštu.

8. Literatura

Baroja, Julio Caro: *Veštice i njihov svet*. Mala edicija ideja, Beograd, 1979.

Čiča, Z., *Vilenica i vilenjak : sudbina jednog pretkršćanskog kulta u doba progona vještica*.
Zagreb : Institut za etnologiju i folkloristiku, 2002.

Faust, V., *Vještice : knjiga sjena*. Zagreb : Zagrebačka naklada, 2000.

Galić, M.: *Inkvizicija (4) - prikaz inkvizicijskih sudova i postupaka*, 02.08.2010. Dostupno na:
<http://povijest.net/sadržaj/lenta/srednji-vijek/drustvo/709-inkvizicija-4.html>

Kuhta S., Simendić I.: *Vražje spravišće coprničko*, 01.08.2010. Dostupno na:
<http://povijest.net/sadržaj/skola/radovi/385-vrazje-spravisce-coprnicko.html>

Michelet, Jules: *Vještica*. Slovo, Zagreb, 2003.

Pavić, V.: *Vještice – Višćice*, 01.08.2010. Dostupno na:

<http://www.imoart.hr/portal/etno-bastina/narodna-usmena-knjizevnost/mitologija/320-vjetice-viice.html>